

KOLLEJ O'QUVCHILARINI FORTEPIANO DARS MASHGULOTLARIGA TO'GRI YO'NALTIRISH

Saydaxmedova Umida Muxammadamin qizi

Respublika musiqa va san'at kolleji

Musiqa va san'at maktablarida ta'lim olishga kirishib, musiqa olamiga dastlabki qadam qo'ya boshlagan o'quvchilarning musiqaga bo'lgan qiziqishini oshirish, badiiy-estetik didini tarbiyalash va musiqa asarlarini mazmunli, ma'noli va hayajonlanib, tuyg'ulanib ijro etishga jo'rgatish, bolaning badiiy qobiliyatini rivojlantirish asosiy vazifalardan sanaladi. O'qituvchi bolaning ijrochilik mahoratini o'stirish bilan bir qatorda, uning kamoloti, ma'naviy dunyosini kengayib borishiga ham alohida e'tibor berishi o'rinlidir. Birinchi darsdan boshlab, barcha mashg'ulotlarni muallim maroqli, qiziqarli va tushunarli darajada o'tkazishga intilishi lozim. Ayniqsa, musiqa ta'limining boshlang'ich davrlarida o'quvchining zehni va xotirasi, musiqa ohanglari va usullarini eshitish qobiliyatini rivojlantirishga alohida e'tibor berish darkor. Bular esa ijrochilik ixtisosligining negizini tashkil qiluvchi omillardandir. Shuning uchun ham kuy va pyesalar ustida ish boshlagan davrdanoq o'quvchining sezgi a'zolarini uyg'otish va tinglash qobiliyatini muntazam rivojlantirib borish kerak. Ko'p yillik tajriba shuni ko'rsatadiki, dastlab oson va yengil, tez esda qoladigan qo'shiqlarni so'zlari bilan aytish, so'ngra shu qo'shiqlarni fortepianoda o'qituvchi ko'rsatgan klavishadan chalishga urinish eng qulay yo'ldir. o'qituvchi darsda hirgoyi qilish, qo'shiq kuyini fortepianoda ifodali ravishda chalib berish, kerak bo'lsa dirijyorlik qilib, o'quvchi kayfiyatini chog'lash kabi vositalardan foydalanib, ijro etilayotgan kuyning xususiyatlarini ko'rsatib tursa, yaxshi natijalarga erishish mumkin. Qo'shiq aytilayotganda erkin, ravon ovoz bilan aniq va tiniq pardalarda, usulga qat'iy rioya qilish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga qo'shiq aytish jarayonida musiqa tilinmg ayrim sirlarini ochib borishga katta ahamiyat berish o'rinli bo'ladi. Ya'ni kuy jumlasining ohanglardan tuzilishi, ular tarkibidagi urg'u tushgan tovushlarning ahamiyati, jumlaning boshlanishi va tugallanishiga alohida e'tibor berish zarur. Qo'shiq aytish va pyesalami chalish paytida oldindan shu qo'shiqqa yoki kuyga taalluqli tovushni ovoz yordamida topib, so'ngra fortepianoda chalishga kirishish kerak, chunki kerakli tovushni idrok etmaguncha uni fortepianoda topib bo'lmaydi. Shu bilan birga fortepianoda chiqariladigan tovush asaming mazmuniiga chambarchas bog'liq ekanligini hech qachon unutmaslik lozim. Agar o'quvchi kuychan, g'amgin, nozik, o'ynoqi, hazil-mutoyiba xarakteridagi kabi ohangli tovushlarni ovozda qanchalik tez aniqlay olsa, uning klavishadan bunday

tovushlarni topib chalishi shunchalik osonlashadi. Kishida sezgilaming uyg'onishiga xafachilik, g'amginlik, biror narsadan ta'sirlanish, ruhan rohatlanish, chuqur falsafiy fikrlarga berilish, kuychanlik holati, tabiat go'zalliklaridan bahramand bo'lish, o'yinqaroqlik, tantanalilik hollari, motam, shodu hurramlik, zavqlanish, xayol surish va boshqa holatlar asos bo'lishi mumkin. Musiqa yaratilishida qo'llaniladigan tovushlar asaming mazmuniga, xarakteriga qarab har xil ma'noda kelishi mumkin. Masalan "do" tovushi bir asarda g'amgin his-tuyg'ularni ifodalasa, boshqa bir asarda shodu hurramlik kayfiyatlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin va hokazo. O'quvchining malakali ijrochi bo'lib yetishishida tovush oraliqlarini sezishi va eshitishi katta ahamiyatga ega. Chunki, tovush oraliqlarini sezish va eshitish tajribasi oshgan sari O'quvchining ijrochilik mahorati o'sib boradi. Oraliqlar faqat tovushlar o'rtasidagina bo'lmay, balki sozanda tomonidan olinadigan tovush o'rtasida va klavishadan klaviaturaning ramasigacha ham mavjud. Oraliq pianining klavishasidan klaviaturaning chekkasigacha 7 mm; xonaki royalda 9 mm; katta konsert royalida 11 mm. ga yetadi. Bu oraliqlarni sezib o'tish asaming jozibasiga bog'liq. Agar asar sho'x, tantanali, o'ynoqi va yengil tarzda bo'lsa, tovush oraliqlari ancha tor tuyuladi va aksincha. Musiqa asarining chuqur mazmunli ijro etilishi uni his etish orqali klavishani tana og'irligi bilan barmoq orqali bosishga bog'liq. ijrochi o'zining ichki mhiy holatlarini, falsafiy fikrlarini ifodalash uchun sezgi a'zolari barmoqlar yordamida go'yoki klavisha bilan ulangandek bo'ladi. Aks holda klavishadan jonsiz, ma'nosiz tovush eshitiladi. Bu borada ulug' nemis kompozitori Lyudvig van Betxovenning: "Musiqa kishi qalbida alanga yoqib yuborishi kerak" - degan so'zlari yuqorida aytilganlarga yaqqol dalil bo'lib xizmat qila oladi. Fortepianoda chalishda eng muhimi barmoq bilan klavishani sezgandan so'ng, uni tana og'irligi yordamida bosib ma'noli tovush chiqara bilishdir. Agar o'quvchi shunga erishsa, bu uning ijrochilik imkoniyati rivojlanib borayotganidan darak beradi. Ma'noli tovush chiqarishdagi klavishani bosish paytini xuddi parashyutning havoni kesib tushib kelayotganiga o'xshatish mumkin. Kuychan va ma'noli tovush hosil qilish uchun birinchidan, tovush cho'zimi, ikkinchidan, tovush sifatini his etish kerak. Qadim zamonlardan beri fortepianoda chalishda asosan ikki xil ijro etish uslubi qo'llanib kelinadi. Ulardan biri — qo' 1 tomirlarini tarang qilib kuch yordamida klavishani bosish, ikkinchisi — tana og'irligi yordamida qo'l tomirlarini tarang qilmagan holda klavishani bosish. Gavda og'irligi yordamida ijro etish yo'li ulug' pianinochilardan Ferens List, Friderik Shopen, Anton Rubinshteyn, Sergey Rahmaninovlarda kuzatilgan. Kuychan va ma'noli tovush chiqarish uchun barmoq klavishani bosayotganda yarim yoy yasab o'tishi kerak. Bunda barmoq bilan qo'l tomirlari go'yo klavishani o'yib silayotganga o'xshaydi. Fortepianoda tovushlami bir-

biriga bog'lab chalishga kirishishdan oldin, ularai ovoz yordaraida bog'lab kuylashni mashq qilish maqsadga muvofiqdir. O 'quvchi tovushlami ovozda bog'lab kuylashga erishgandan so'ng, fortepianoda tovushlarni bog'lab chalishga kirishsa, yaxshi natija beradi. Tovushlarning bir-biriga bog'lanishi esa, o'z navbatida bevosita kuy jumllarining tuzilishiga bog'liq. Shunga ko'ra, musiqaning ifoda vositalari jumlar tuzilishi yo'llariga tayangan holda olib borilsa, o'quvchining musiqa tilini tushunishiga yordam beradi. Odatda jumla qanchalik serma'no bo'lsa, urg'u tushgan tovushlar shuncha ko'p bo'ladi. Jumla tuzilishi hamma vaqt qayerga? va qayerdan? degan savollarga javob berishi shart. Jumlaning boshlanishidan avjigacha davom etgan masofa qayerga degan savolga javob bersa, jumlaning avjidan oxirigacha bo'lgan oraliq qayerdan degan savolga javob beradi. Ijrochi jumlaning avjigacha kelgan masofani butun vujudi bilan o'tishga intilsa, jumlaning avjidan yakunigacha ancha tinchlanib qaytadi. Kuy jumlasini bir necha ohanglardan tuzilib, shaklan va mazmunan tugal bo'lmagan ma'noni anglatadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Djamalova D., Utayeva N. "Fortepiano olamiga ilk qadamlar", o'quv qo'llanma. G'.G'ulom nomidagi NMIU, Toshkent, 2016.
2. Николаев А., Кисель Е., Натансон Б., Ереженская Н.. "Школа игры на фортепиано". Издательство "Музыка", Москва, 1975.
3. Akbarov I. Musiqa lug'ati. "O'qituvchi", - T., 1987.
4. Xayitboyeva D. Notani varoqdan o'qish va fortepiano ansambli. – T., "Uzbekiston", 2010.
5. Tashpulatova D. Rabota nad etyudami G. Mushelya v fortepiannom klasse. -T. «Uzbekistan». 2011.
6. Jahon va O'zbekiston kompozitorlarining asarlari. Turli yil nashrlari.

